

Erik Schultz

Institut for Psykologi, Københavns Universitet

Jeg tænker - altså handler jeg

Mon ikke man yder Katzenelsons artikel ret ved at postulere, at den rummer to ambitioner, - en hovedsag og en bisag, - hvor bisagen tjener hovedsagens formål.

Bisagen er en redegørelse som klargør, hvorledes den omfattende intentionelle *adfærd* i livsformernes mangfoldighed kan udtrykke *intentionalitet* uden derfor at være *intentionel handling*. Hovedsagen er at bestemme den *intentionelle handling* som noget andet end intentionalitet. Handlingen er en vigtig del af menneskelivet; - muligvis ikke den mest omfattende; men mennesker udviser i deres handlinger noget eksklusivt menneskeligt.

“Jeg tænker, - altså er jeg”. Sådan lyder den velkendte Descartesparafrase.

Katzenelson udsætter tankefiguren i denne parafrase for en grundig storvask. “Jeg var nemlig” - ifølge Katzenelson - “defineret af og ved kosmos’ og livets relationelle sammenhænge, længe før jeg tænkte”.

Katzenelson er selvfølgelig langt fra ene om at sende Descartes til rensning; men gennem den meget dybsindige og velgennemtænkte analyse i artiklen opnås to ting. Dels at redde Descartes for at forsvinde helt med det snavsede badevand, og - ikke mindst interessant - dels at få præciseret hvorledes det menneskelige tankeliv og konkrete handlingsliv forholder sig til hinanden.

Artiklen er meget velskrevet og må yderligere komplimenteres for et engageret og spændende begrebsarbejde, der søger at løse en meget vanskelig opgave. Nemlig at få menneskers tankemæssige *grunde* til at gøre en forskel fra adfærden i den menneskelige praktik, samtidig med at disse grunde undertiden hverken er bevidste eller stabile i praktikkens forløb over tid.

Konklusionen forekommer mig at være, at Descartes’ parafrase ifølge Katzenelsons analyse bør omskrives til noget i retning af: “Jeg tænker; - altså handler jeg”.

Den spændende artikel rummer efter min mening meget direkte en udfordring til enhver tankefigur, som på simpel måde sætter lighedstegn mellem “bevidste handlinger” og “reflekterede handlinger”, og som således tror, at mennesker først udtænker en vej at gå, for dernæst at gå den. De begrundede handlinger kan nemlig være yderst spontane, og ofte reflekterer mennesker først over grunden til deres handling undervejs eller efter handlingen har fundet sted. Alligevel adskiller denne handle-spontanitet sig fra adfærdens spontanitet derved, at handlingen altid har en tankemæssig begrundelse.

Mere indirekte rummer artiklen imidlertid også en udfordring til enhver tankefigur, som vil hævde, at tankemæssige begrundelser for praktik allerede findes på pattedyrsniveau, hvorfor “handling” ikke gør en væsentlig forskel på dyr og mennesker.

Da jeg selv, indtil jeg læste artiklen, hyldede sidstnævnte synspunkt, har jeg overvejet artiklens budskab meget og fundet, at jeg har svært ved at finde afgørende argumenter som ændrer mit synspunkt. Jeg vil derfor gerne kommentere stille nogle spørgsmål til artiklen.

Først vil jeg kort præsentere, hvorledes artiklen definerer “adfærd” og “handling”.

Menneskelig praktik er altid både adfærd og handling; - blandet i grader. (s. 11).

Et menneskes “adfærd” har det væsentlige tilfælles med et dyrs adfærd., at det er “begivenheder”, “hændelser”, “reaktioner”, “reflekser” som “kommer over én”. (s. 9). Det er videre “sindsrørelser, der ikke er “i min magt”...(s. 9).

Handlinger er noget andet. De består af en særlig slags *tanker*, der indebærer, at “jeg “ved, hvad praktikken går ud på eller *hvorfor* jeg udfører den.” (s. 9).

Lad mig nu præsentere mit problem gennem et eksempel:

“En kat bevæger sig pludselig - sådan som den ofte gør - meget målrettet ind i huset og hen mod en sofa, springer op, arrangerer sig behageligt i hynderne, hvorefter den lægger sig til at sove.”

Da eksemplet har en kat som aktør, kan der selvfølgelig ikke være tale om, at den på noget tidspunkt kan begrunde dette aktstykke i sproglig kommunikation. Men ikke desto mindre er det vel overmåde naturligt at opfatte dette aktstykke som et agt-stykke. Katten kommer ude i haven “i tanke om at den hellere vil ind i sofaen”, og denne sindsrørelse er vel i dens magt fuldstændig på samme måde, som den ville være det, hvis eksemplet i stedet havde drejet sig om et menneske, der kunne begrunde sin handling med det formål, at ville tage sig en lur.

I artiklen synes det at være meget pointgivende, at den menneskelige handling udfolder sig i tiden, således “at de førhen foreliggende ubestemte muligheder bliver uvirkelige samtidig med, at de bliver fortidige, i den forstand at de ikke virkeliggøres.” (s. 13).

Klart nok. Manden, som i sin have handler ved at gå ind og tage en middagslur, udelukker med sin handling mange ubestemte muligheder. Han kunne istedet have luget bedet færdig, han kunne istedet have lavet sig en kop kaffe og så videre. Men ved at handle, som han gør, er disse ubestemte

muligheder på dette tidspunkt forpasset for evigt. I stedet er kun muligheden "middagslur" blevet virkeliggjort i tiden.

Mit problem er nu, at jeg også synes denne pointe passer på katten.

Med mindre pointen består i, at manden, til forskel for katten, nårsomhelst kan forholde sig reflekterende og beskrivende til sin handling. Jeg synes dog ikke argumenterne i artiklen trækker i denne retning.

De trækker nemlig snarere i retning af et synspunkt som vil, at manden til forskel fra katten kan "ansvarliggøres" for sin handling, fordi han kan begrunde den (sprogligt) som "det, han gør".

Denne forskel på mand og kat har jeg ingen problemer med at acceptere. Mit problem er snarere af ontologisk karakter. Kattens praktik er begrundet i et ønske om at finde vejen fra haven mod sofamålet. Det er den faktisk, selvom katten ikke selv kan interessere sig for sine grunde. Mandens praktik er begrundet i et ønske om at finde samme vej, og han kan i tillæg interessere sig for at beskrive sin egen grund.

Som jeg forstår det "centrale dictum" i eksistentialismen (s. 13), handler det om at mennesker har et særligt problem med at beskrive deres grunde rigtigt - at tolke sig selv rigtigt - når de interesserer sig for deres grunde. Mennesker har nemlig i denne interesseposition mulighed for at vælge mellem forkerte (uautentiske) og rigtige (autentiske) fortolkninger.

Denne kat-menneske forskel betyder, at mennesker har mulighed for at "kende sig selv", hvad katten ikke har.

Hermed er banen åbnet for at diskutere, hvorledes denne mulighed påvirker et menneskes liv. Artiklen interesserer sig imidlertid vistnok ikke specielt for denne diskussion.

Den interesserer sig nemlig snarere for at kategorisere nogle dele af den menneskelige praktik som "adfærd", der bare hænder, og "handling" som er tankemæssigt begrundede.

Mit problem er imidlertid stadig, at jeg har svært ved at se en "tankemæssig begrundelse" som andet end en "fortolkning af det, artiklen kalder adfærdsinformation". Hvad kan ellers begrunde min praktik? Hvordan kan jeg have en "intention, begrundet i en tanke", hvis ikke netop tanken er en fortolkning af mit forankrede forhold til verden?

Jeg spørger, fordi jeg i nogen tid har været mere fortrolig med at tænke således om dyr-menneske forskellen:

De simple ikke-tænkende dyr har kun adfærdreaktioner.

De mere avancerede dyr (pattedyr incl. mennesker) har handlinger, som er begrundet i indsigt og dermed tænkning.

Mennesker har eksklusivt den udfordring, at deres handlinger løbende bliver opført under påvirkning af refleksionens fortolkning af handlingerne. Derfor opfører mennesker sig, mens de psykiske dyr kun handler. Uautentisk tolkning medfører dårlig opførsel; - autentisk tolkning medfører god opførsel.